

УДК 378.016:781.62
DOI 10.31654/2663-4302-2020-PP-1-128-133

Спілюті О. В.

доцент, кандидат педагогічних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

НАКОПИЧЕННЯ ДОСВІДУ, ЗНАТЬ, МУЗИЧНО-АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

У статті актуалізується проблема накопичення досвіду, знань та музично-аналітичних умінь студентів музичних спеціалізацій у процесі їх фахової підготовки. Автор розкриває питання когнітивної сфери у процесі навчання та наголошує на її важливу роль у процесі усвідомлення музичних явищ. Одним з ключових критерій сформованості професійних якостей музиканта є когнітивний, який свідчить про ступінь теоретичної обізнаності людини. Ступінь теоретичної обізнаності залежать від особистих здібностей студента, властивостей психіки та попередньої музично-теоретичної підготовки. Особливу роль у процесі засвоєння музично-теоретичної інформації відіграє інтелектуальна сфера людини.

Музичне мислення як головна якість музиканта-педагога можливе за наявності у студентів життєвого та музичного досвіду, знань про музичний твір, обсягу музично-теоретичної інформації. Музично-теоретичні знання можуть і повинні забезпечити правильне тлумачення музичного твору, впевнену художню інтерпретацію. Розуміння засобів виразності, що складають важливі ознаки стилів і жанрів, допомагають майбутнім учителям музики визначити зміст твору.

У статті розглядається аспект збагачення музично-теоретичних знань як чинник удосконалення музично-аналітичних умінь. Зосереджується увага на накопичення музичного тезаурусу, який відіграє провідну роль у процесі формування професійних якостей майбутнього вчителя музики. Наводяться методичні положення формування умінь та навичок цілеспрямованого аналізу музичного твору.

Дане теоретичне дослідження зорієнтоване викладачів вищих навчальних закладів на базові пріоритети у процесі фахової підготовки студентів, а саме: збагаченню музично-теоретичних знань, набуттю досвіду та музично-аналітичних умінь.

Ключові слова: досвід, музично-теоретичні знання, музично-аналітичні уміння, фахова підготовка студентів.

Постановка проблеми. На сьогодні музична освіта знаходиться у стані активного реформування та капітальних змін. Незважаючи на стрімку динаміку розвитку освіти та концептуальні сучасні підходи, головні завдання її залишаються традиційними, а саме пошук ефективних засобів навчання, створення відповідних умов для професійного становлення та творча самореалізація студентів. Завдяки цим орієнтирам, вимальовується зразкова модель майбутнього музиканта широкого профілю, який має не тільки фахові компетенції, а й володіє розвинутим загальнокультурним кругозором, навичками здійснення різних видів діяльності, впевнено розбирається у проблемах сучасної музики та культурному житті суспільства.

У нормативному змісті підготовки здобувачів вищої музичної освіти одним з результатів навчання є володіння музично-аналітичними навичками для жанрово-стильової та образно-емоційної атрибуції музичного твору в процесі створення **виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій**. Виходячи з цього, ступінь сформованості професійного музиканта-педагога залежить від його музичного досвіду та знань, від наявності музично-аналітичних умінь.

Аналіз досліджень та публікацій. У музичній педагогіці проблема накопиченню досвіду, знань та музично-аналітичних умінь знайшла відображення у працях

Д. Кабалецького, О. Лобанової, В. Медушевського, Я. Мільштейна, М. Михайлова, О. Ростовського, Г. Ципіна, О. Щолокової та ін.

Мета статті – висвітлити аспект накопичення досвіду, знань та музично-аналітичних умінь студентів музичних спеціалізацій у процесі їх фахової підготовки, акцентувати увагу на значущості даної проблеми у процесі формування професійних якостей майбутнього вчителя музики.

Виклад матеріалу. Людина, набуваючи досвід, формує в собі модель світу. У процесі усвідомлення людиною моделі світу значне місце посідає когнітивна сфера, тобто пізнавальна. Психологи серед пізнавальних процесів виділяють: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву, увагу. Слід зазначити, що у житті людини всі ці процеси єдині і залежать від структури і змісту її діяльності, мотивів, глобальної мети тощо.

Процес пізнання має два аспекти: *чуттєве відображення* – відчуття, які безпосередньо пов'язані з впливом предметів на органи чуття (фізіологічно ці знання забезпечуються діяльністю першої сигнальної системи); *відображення абстрактно-теоретичне* – логічне пізнання, до якого належать мислення та уява. Так, мислення та уява є основою специфічного людського пізнання, перетворювальної функції людського інтелекту, продуктивності і творчої діяльності особистості.

Пізнавальний процес залежить від інтелекту людини. Сучасна психологія тлумачить інтелект як розуміння, розсудок, осягнення розумом; як систему розумових операцій з образами, символами, знаками; як об'єднання завдань; як розумову здатність, здібність, обдарованість. Інтелектуальну діяльність пов'язують з відображувальною і регулятивною діяльністю, що полягає у здатності ефективно виконувати завдання, навчатися використовувати набутий досвід для вирішення нових проблем, краще пристосовуватися до нової ситуації. Ці здатності зумовлюються функціями мислення, стійкої уваги, оперативної пам'яті, сприймання, уяви тощо [3, с. 182–184].

У процесі навчання студент вивчає естетичні, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, музично-історичні, виконавські дисципліни, де він отримує комплекс знань. Збагачення музичного досвіду і знань здійснюється завдяки інформаційному забезпеченню. Під інформацією мається на увазі система знань про навколишній світ і явища, які в ньому відбуваються, що знімають невизначеність [4, с. 121]. Накопичення інформації, яка отримується людиною у процесі музичної діяльності, створює інформаційний банк, який у науковій літературі прийнято називати *тезаурусом*.

Так, базовою основою формування музично-інтонаційного мислення є накопичення *музичного тезаурусу*. Я. Мільштейн зазначав: "Чим вищий тезаурус виконавця ... чим більше його інтелектуальне та емоційне багатство, чим ширша та глибша його особистість, тим значніші, яскравіші, змістовніші асоціації, що виникають у нього при зіткненні з авторською думкою, з первиною інформацією" [1, с. 18].

У збагаченні змісту інформації особливу роль відіграє накопичення музично-теоретичних знань, які студент набуває протягом музичного навчання. Так, головне завдання курсів теоретичних дисциплін спрямоване на професійне зростання фахівця, а саме на оволодіння закономірностями музичної мови, розуміння музичного розвитку як цілісного процесу взаємодії різних засобів музичної виразності. У процесі навчання студент осмислює й інтонаційно засвоює низку основних закономірностей музичної організації, які склалися упродовж століть в умовах різних стилів і напрямків.

Збагачення музично-теоретичних знань удосконалює музично-аналітичні уміння, які реалізуються у процесі аналізу структури, фактури, гармонії, стилю музичного твору, у знаходженні конкретних ознак музичного твору. У музично-аналітичній діяльності важливим аспектом є логіко-конструктивна сфера, виховання у студентів вільної слухової орієнтації, уміння диференціювати та інтегрувати матеріал музичного твору. Завдяки розвитку понятійно-логічних, конструктивних умінь студент зможе визначити специфіку музичних творів, різних за стилем та жанром [2, с. 8].

Складовим компонентом музично-аналітичних умінь є уміння музично-стильової атрибуції (Д. Кабалецький, О. Лобанова, В. Медушевський, М. Михайлов). У процесі музичного навчання уміння музично-стильової атрибуції вченими розглядається як здатність на слух визначити той чи інший стиль, відрізнити музику одного

композитора від музики іншого [5]. Усвідомлення атрибутів певного музичного стилю здійснюється за допомогою операційних дій, а саме: виокремлення з потоку музичної інформації, співставлення, порівняння, класифікація, систематизація тощо. Музично-теоретичні знання можуть і повинні забезпечити правильне тлумачення музичного твору, впевнену художню інтерпретацію. Розуміння засобів виразності, що складають важливі ознаки стилів і жанрів, допомагають майбутнім учителям музики визначити зміст твору.

Одним з ключових критеріїв сформованості професійних якостей музиканта є **когнітивний**, який свідчить про ступінь теоретичної обізнаності людини. Музично-інтонаційне мислення як головна якість музиканта-педагога можливе за наявності у студентів життєвого та музичного досвіду, знань про музичний твір, обсягу музично-теоретичної інформації.

Системність музичних знань у процесі фахової підготовки повинна розглядатися як процес оволодіння теорією, об'єднання її елементів у певну структуру. Одна із найбільших проблем музичного навчання полягає в тому, що велика кількість інформації, яку засвоює студент у процесі навчання, розрізнена у пам'яті, оскільки інформація накопичується без зв'язку з іншими знаннями, безсистемно. О. Ростовський зазначає, що вирішальне значення має не стільки обсяг знань, скільки їх глибина і системність. Найважливішим для майбутнього вчителя є не максимум знань, а їх мобільність, гнучкість і достатність для викладання музики в школі [4].

Глибина знань утворюється шляхом установлення зв'язків не тільки всередині певного предмета, але й між предметами. Тому, на думку О. Щолокової, необхідно використовувати міжпредметні зв'язки, які включають: постановку теоретичних проблем та їх зіставлення з конкретними завданнями різних предметів; визначення спільних методів викладання та їх впровадження у фахову підготовку; зближення навчального матеріалу різних дисциплін; створення ситуацій емоційно-асоціативного збагачення і їх використання у навчанні [6, с. 129].

Ступінь теоретичної обізнаності залежить від особистих здібностей студента, властивостей психіки та попередньої музично-теоретичної підготовки. Особливу роль у процесі засвоєння музично-теоретичної інформації відіграє інтелектуальна сфера людини. Важливою властивістю інтелекту є запас знань (ерудиція), однак не можна оцінювати розум людини тільки за обсягом знань. У житті трапляється так, що знижуються пізнавальні можливості, але при цьому зберігаються розсудкові дії (аналіз, синтез, судження).

Інтелект пов'язують із відображувальною і регулятивною діяльністю, що полягає у здатності ефективно розв'язувати завдання, навчатися використовувати набутий досвід для вирішення нових проблем. Ці здатності зумовлені функціями мислення, а саме: стійкою увагою, оперативною пам'яттю, сприйманням, уявою, інтуїцією, пізнанням нового й реалізацією його результатів.

У процесі накопичення музично-теоретичних знань майбутній учитель повинен усвідомлювати їх значущість та вміти застосувати їх у практичній діяльності. У практиці музичного навчання часто спостерігаються випадки, коли викладачі, даючи значний обсяг теоретичної інформації, не приділяють достатньої уваги практичному аспекту. І навпаки, викладачі інструментально-виконавських дисциплін у процесі тлумачення твору не аргументують свої судження загальними музично-теоретичними положеннями. Також помилковим поглядом є пов'язування ерудованості студента з практичною діяльністю. Не завжди достатній обсяг музично-теоретичних знань може дати високий результат у виконавстві. Дана проблематика полягає у правильному доборі необхідної теоретичної інформації для вирішення поставлених завдань у практичній діяльності. Відтак ступінь здатності застосовувати набуті знання у практичній діяльності визначається умінням правильно добирати ту інформацію, якої потребує певна дія.

У процесі теоретичної підготовки студента *накопичення досвіду, знань, музично-аналітичних умінь*, слід сконцентрувати увагу на наступних завданнях, а саме: *накопичення музично-теоретичної інформації; формування умінь диференціації звукового потоку; формування музично-слухових уявлень.*

Накопичення музично-теоретичної інформації відбувається під час вивчення теорії та історії музичної культури, основних етапів розвитку музичного мистецтва та музичної практики. Обов'язковою у цьому процесі має бути ілюстрація теоретичної та історичної інформації музичними прикладами.

Отже, саме в такій системі процес накопичення музично-теоретичної інформації набуває логічного зв'язку – від здібностей до знань та навпаки. Цей принцип має зворотний зв'язок, оскільки обсяг знань впливає на формування та розвиток музичних здібностей, які отримують уже нову професійну якість.

Музично-аналітичні уміння можуть удосконалюватися на заняттях з курсу "Аналіз музичних творів", який відкриває студентам нові засоби пізнання музики, виховує вміння працювати над музичним твором. Передусім курс "Аналізу музичних творів" потребує відповідної організації художньо-пізнавальної діяльності студентів.

На жаль, у процесі музичного навчання студент приділяє здебільшого увагу таким аспектам, як: аналіз окремих побудов, мелодико-ритмічним, гармонічним засобам виразності. Його більш цікавить питання: "Як це зроблено композитором?", що свідчить про прямолінійний підхід до пізнання музичного твору. Однак необхідно на чільне місце ставити питання "чому так зроблено?", та детальніше – "як необхідно виконати той чи інший фрагмент твору?", "що виокремити, які виконавські прийоми використати у процесі гри?" тощо.

Таким чином, у процесі *набуття досвіду, знань і музично-аналітичних умінь*, необхідно зосереджуватися на головному завданні – формуванні у студента *уміння та навички цілеспрямованого аналізу музичного твору*. Цей процес вимагає урахування таких методичних положень:

- не обмежуватися тільки з'ясуванням особливостей форми-схеми музичного твору, оскільки такий підхід до аналізу викликає пасивне ставлення студента до цієї діяльності;

- враховувати особистісні якості студентів. В історії виконавського мистецтва визначилися два типи виконання: інтуїтивно-стихійний та свідомо-аналітичний. Для музикантів, у яких розвинуто інтуїтивно-стихійне начало, констатувальний аналіз може заважати процесу пізнання твору, його виконанню. Водночас ігнорування музичного аналізу може привести до дилетантства у тлумаченні твору;

- розгляд структурної побудови, всіх засобів музичної виразності, інтонаційних особливостей необхідно здійснювати у нерозривному контексті зі змістом, головною ідеєю та смислом твору. Важливим є неодноразове підкреслювання взаємозв'язку інтонаційних поєднань зі змістом, їх семантичного значення; спрямувати спостереження за тематичним розвитком, який визначає драматургію певного музичного твору. Також важливим у процесі аналізу є усвідомлення особистих фактів життя композитора, які впливали на створення музики (коло інтересів, оточення автора, його світогляд тощо);

- особливе значення має розвиток музично-слухових уявлень студента під час художнього аналізу музичного твору. Ефективним засобом розвитку музично-слухових уявлень є засвоєння музичного матеріалу шляхом заглиблення в його виразну сутність через виконання подумки, з нот (Г. Ципін). Цей методичний прийом має удосконалюватися під час занять із сольфеджіо. Так, у процесі сольфеджування музичних номерів студент повинен проспівати їх подумки з обов'язковим диригуванням, визначити ритмічні, ладо-тональні, гармонічні особливості тощо (корисним є підтримати усний спів релятивними діями, оскільки цей спосіб допоможе усвідомити стійкість та нестійкість ступенів);

- застосування порівняльного аналізу як методу усвідомлення єдності та диференціації будь-яких музичних явищ, тобто з'ясування загальноприйнятих форм (стосується форми як змістової категорії), схожості процесів розвитку та навпаки; усвідомлення індивідуальності форми, притаманної конкретному музичному твору. Особливо корисним є впровадження порівняльного аналізу на перших етапах систематичного курсу аналізу музичних творів, оскільки обсяг музично-інтонаційного фонду студента поки що недостатній;

- використання жанрового аналізу, який має певні пріоритети: зв'язок між змістом та формою. Так, наприклад, будь-який жанр: мазурка, вальс, марш тощо

володіє певними мелодичними, ритмічними, ладо-гармонічними особливостями; дозволяє усвідомлювати історико-соціальну природу певного музичного твору. Користь жанрового аналізу полягає, з одного боку, у можливості кристалізувати певну трактовку образу музичного твору; з другого – забезпечує захист від усталених асоціацій, що нав'язуються виконавцеві ззовні. Аналізуючи будь-яку музичну тему, безумовно, визначаєш її походження від первісних жанрів, та жанрів, які історично на той час існували. Прикладом може бути fuga до-мінор Й. С. Баха (ДТК, т. I), тема якої нагадує танок буре; ре-мінор (ДТК, т. I) – помпезно-героїчну інтонацію старовинної французької увертюри (Ля-мажор – куранта, Мі-мажор – токато тощо).

Висновки. Таким чином, на підставі теоретичного аналізу досліджень було встановлено, що когнітивна сфера у процесі навчання відіграє важливу роль. Наявність досвіду, музично-теоретичних знань та музично-аналітичних умінь є необхідною базою для вдосконалення професійних якостей майбутнього вчителя музики.

Література

1. Мильштейн Я. Вопросы теории и истории исполнительства. Москва: Советский композитор, 1983. 266 с.
2. Панасенко Т. Г. Формування музично-аналітичних умінь студентів (на матеріалі курсу "Сольфеджіо"): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2001. 20 с.
3. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 6-е вид., стер. Київ: Либідь, 2008. 560 с.
4. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1997. 248 с.
5. Щербініна О. М. Теорія та практика пізнання музичного стилю: навч. метод. посіб. Ніжин: НДУ, 2009. 87 с.
6. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя. Київ: ІЗМН, 1996. 170 с.

References

1. Mil'shtejn Ya. Voprosy` teorii i istorii ispolnitel`stva. Moskva: Sov. Kompozitor, 1983. 266 s.
2. Panasenko T. G. Formuvannya muzichno-anali`tichnikh umi`n` studentiv` (na materi`ali` kursu "Sol`fedzhi`o"): avtoref. dis. kand. ped. nauk: 13.00.02. Kiyiv: 2001. 20 s.
3. Psikhologi`ya: pi`druchnik / Yu. L. Trofi`mov, V. V. Ribalka, P. A. Goncharuk ta i`n; / za red. Yu. L. Trofi`mova. 6-t. Kiyiv: Libi`d', 2008. 560 s.
4. Rostovs`kij O. Ya. Pedagogi`ka muzichnogo sprijmannya: navch.-metod. posi`bnik. Kiyiv: I`ZMN, 1997. 248 s.
5. Shherbi`ni`na O.M. Teori`ya ta praktika pi`znannya muzichnogo stilyu: navch. metod. posi`b./ Ni`zhin: NDU, 2009. 87 s.
6. Shholokova O.P. Osnovi profesi`jnoyi khudozhn`o-estetichnoyi pi`dgotovki majbutn`ogo vchitelya. Kiyiv: I`ZMN, 1996. 170 s.

Spilioti Olena

Ph.D. in Pedagogical Sciences, Nizhyn Mykola Gogol State University

ACCUMULATING EXPERIENCE, KNOWLEDGE, AND MUSICAL-ANALYTICAL SKILLS WHILE PROVIDING PROFESSIONAL TRAINING TO STUDENTS

The article deals with the problem of students' accumulation of experience, knowledge and musical-analytical skills in the process of professional training. The author focuses on the cognitive field of the learning process and emphasizes its importance in the process of musical phenomena awareness rising. Cognitive criterion is one of the key criteria for a musician's professional qualities formation as it indicates the degree of the person's appreciation of music theory. The level of understanding depends on the student's personal abilities, the characteristics of their cognition and the previous

musical-theoretical training. Intellectual sphere of the person is playing the crucial role in the process of assimilating the musical-theoretical information. Musical thinking, as the main quality of a musician-teacher, becomes possible due to students' music experience, knowledge about musical composition, amount of musical-theoretical information. Musical-theoretical knowledge can and must ensure the correct interpretation of the musical composition, confident artistic interpretation. Understanding expressiveness, constituting important signs of styles and genres, helps future music teachers determine the meaning of the musical piece

Enriching musical-theoretical knowledge is considered to be one of the factors of improving musical-analytical skills. The focus is on the accumulation of musical thesaurus, which plays a leading role in the budding music teacher's professional development. The methodical guidelines for developing the skills of purposeful analysis of a musical piece are given. This theoretical study will orientate the teachers of higher educational institutions on the basic priorities in the process of professional training of students, namely: enrichment of musical-theoretical knowledge, acquisition of experience and musical-analytical skills.

Key words: experience, musical-theoretical knowledge, musical-analytical skills, professional training.